

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 339.727.22/24:339.92

О.Ю. СУЛЕЙМАНОВА,
здобувач кафедри міжнародного обліку і аудиту, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Інвестиційна діяльність ТНК: тенденції та перспективи

У статті досліджено та проаналізовано сучасні тенденції інвестиційної діяльності ТНК. Окреслено перспективи подальшого розвитку, визначено існуючі проблеми та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: транснаціональні корпорації (ТНК), інвестиційна діяльність, прямі іноземні інвестиції (ПІІ), фінансово-економічна криза, розвинуті країни, країни, що розвиваються.

В статье исследованы и проанализированы современные тенденции инвестиционной деятельности ТНК. Очерчены перспективы дальнейшего развития, определены существующие проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: транснациональные корпорации (ТНК), инвестиционная деятельность, прямые иностранные инвестиции (ПИИ), финансово-экономический кризис, развитые страны, развивающиеся страны.

In the article investigated and analyzed current trends of the investment of TNC activities. Perspectives of further development, defined existing problems and their solutions.

Keywords: transnational corporations (TNC), investment, foreign direct investment (FDI), financial and economic crisis, developed countries, developing countries.

Постановка проблеми. Весь досвід світового розвитку свідчить, що магістральний шлях у світове господарство пролягає через транснаціоналізацію національних економік, тобто через допущення у свої економіки капіталу найбільш передових закордонних господарсько-економічних структур,

представлених на сьогодні транснаціональними корпораціями (ТНК), з одного боку, і створення власних транснаціональних структур, здатних на рівних взаємодіяти із ТНК розвинених країн ринкової економіки як на своїй території, так і за її межами, – з іншого. Екстенсивний розвиток ТНК, диверсифікованість форм їхньої діяльності у світовій економіці на певному етапі виявляє необхідність комплексного підходу до вирішення виникаючих проблем на шляху створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних капіталовкладень.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню цього питання присвячені праці таких вітчизняних та іноземних вчених, як Ю.В. Макогон, Т.В. Орехова, О.І. Рогач, В. Новицького, Є. Пенроуз, Г. Кейвс, Г. Алігер, Дж. Даннінг, С. Хаймер, Г. Коуз. Незважаючи на велику кількість літератури з даної проблеми, питання транснаціоналізації країн перехідної економіки виявилися неопрацьованими і слабо вивченими. В літературі переважають роботи, що констатують наявність явищ експорту-імпорту інвестиційного капіталу без належного аналізу і узагальнень.

Метою статті є аналіз сучасних тенденцій ТНК у сфері інвестицій, визначення існуючих проблем та визначення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі щорічною Доповіддю про світові інвестиції (2012), підготовленою ЮНКТАД, яка традиційно вивчає діяльність ТНК, у світі налічується 82 тис. транснаціональних корпорацій з 810 тис. зарубіжних підрозділів [1].

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Серед них відповідно до даних рейтингу, опублікованого виданням Forbes [4], станом на 2012 рік за сумарними показниками обсягів продажів, прибутків, вартості активів та ринкової вартості першу сходинку посідала американська компанія ExxonMobil. Серед перших 100 корпорацій даного рейтингу 27 мають країною базування США, 10 – Великобританію, 8 – Францію, 7 – Німеччину, 7 – Китай. При цьому варто зазначити, що перші три позиції посідають виключно компанії США: це – ExxonMobil, JPMorgan Chase, General Electric.

Аналізуючи галузеву належність 100 найбільших ТНК у світі, можемо відзначити, що 29 корпорацій функціонують у сфері банківських послуг, 14 – у нафтогазовому секторі, 7 – у галузі телекомунікацій, по 6 – у електроенергетиці та страхуванні. Дана статистика свідчить про те, що на сьогодні провідними ТНК є ті, які працюють або на фінансовому ринку, або на ринку енергоресурсів (див. рисунок).

За рівнем прибутків станом на 2012 рік перше місце посідає компанія ExxonMobil, що утримувала першу сходинку протягом 2006–2009 років. Варто також окремо відзначити, що високі місця за рівнем прибутків займають китайські ТНК, зокрема PetroChina, China Mobile, China Construction Bank. При цьому, аналізуючи діяльність китайських транснаціональних корпорацій, можна побачити, що рівень її прибутковості зростав поступово протягом 2006–2012 років. Важливу роль у забезпеченні такого результату відіграв також швидкий вихід Китаю з кризи, в тому числі за рахунок заходів з переорієнтації виробництва на внутрішній ринок.

Протилежна ситуація спостерігається стосовно рейтингу ТНК за ринковою вартістю. Тут перше місце посідає компанія Apple, ринкова вартість якої станом на 2012 рік становила майже \$546 млрд. До першої п'ятірки також входять ExxonMobil, PetroChina, Microsoft та IBM.

Досліджуючи рейтинг корпорацій за вартістю їхніх активів, необхідно зазначити, що абсолютними лідерами за даним критерієм є корпорації банківського сектору. Причому дана ситуація простежується протягом усього періоду за 2006–2012 роки, незважаючи на прояв наслідків глобальної фінансово-економічної кризи у 2008–2010 роках. Провідними за вартістю активів станом на 2012 рік тран-

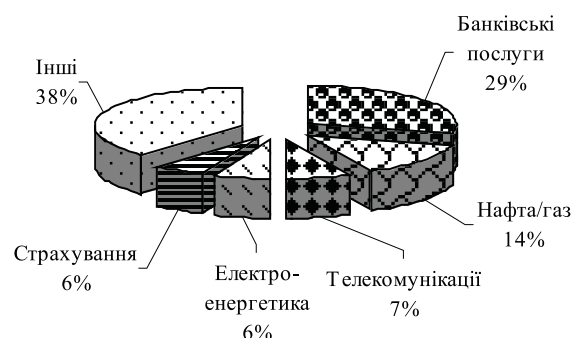
снаціональними корпораціями є BNP Paribas, Deutsche Bank, HSBC Holdings, Barclays, Royal Bank of Scotland, Bank of America, Crédit Agricole та JPMorgan Chase.

За обсягами продажів провідні позиції займають компанії, зайняті в нафтогазовому секторі: Royal Dutch Shell, ExxonMobil, British Petroleum. Це можна пояснити стабільністю попиту на нафту та природний газ у світі, а також постійне зростання цін на енергосировинні ресурси. Отже, станом на 2012 рік абсолютним лідером за продажами є корпорація Royal Dutch Shell (обсяг продажів за рік перевищив \$470,2 млрд.).

Звертаючись до аналізу інвестиційної діяльності ТНК, слід зазначити, що в Доповіді про світові інвестиції ЮНКТАД (за 2012 рік) [1] йдеться, що глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2011 році дещо зросли – до \$1,6 трлн. Глобальні прямі іноземні інвестиції (ПІІ) зросли на 16 відсотків у 2011 році, перевищивши докризовий у 2005–2007 роках рівень у перший раз, незважаючи на тривалий вплив глобальної фінансової та економічної кризи 2008–2009 років та поточних державних боргових криз. Це збільшення відбулося на фоні зростання прибутку транснаціональних корпорацій та відносно високих темпів економічного зростання в країнах, що розвиваються протягом року. Згідно з оцінками ЮНКТАД, глобальні ПІІ в 2012 році відновлять свій докризовий рівень, збільшившись до \$1,4–1,6 трлн., а в 2013 році наблизяться до пікового показника 2007 року. Цей позитивний сценарій буде реалізований за умови відсутності будь-яких несподіваних глобальних економічних потрясінь, які можуть виникнути під впливом цілого ряду все ще діючих факторів ризику.

Як свідчать дані дослідження, відбулося неабияке зростання ролі транснаціональних корпорацій з країн, що розвиваються та з перехідною економікою. Вперше за історію країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою в сукупності залучили більше половини глобальних потоків ПІІ. Виток ПІІ з цих країн також досяг рекордних рівнів. Навпаки, приплив ПІІ в розвинені країни продовжує зменшуватися.

При аналізі основних параметрів діяльності транснаціональних корпорацій за останнє двадцятиріччя можемо відзначити чітке домінування різноспрямованих груп тенденцій до та після 2008 року (табл. 1).

Галузева структура ТНК у світі станом на 2012 рік

Якщо у період 1990–2008 років усі основні показники діяльності ТНК відзначалися позитивною динамікою змін, то у 2008 та 2009 роках у порівнянні з попередніми роками суттєве скорочення простежується майже за всіма групами показників. Так, середній обсяг скорочення іноземного інвестування становив приблизно 40% у 2009 році порівняно з 2008 роком, експорт зарубіжних підрозділів ТНК скоротився більш ніж на 22%, а кількість транскордонних злиттів та поглинань зменшилася майже на 65%. Основною причиною погіршення базових показників діяльності транснаціональних корпорацій є поширення наслідків глобальної фінансово-економічної кризи: як у безпосередньому матеріальному прояві – суттєві збитки, скорочення виробництва, продаж активів тощо, так і у тому аспекті, що інвестори намагаються вкладати кошти лише у ті проекти, які можуть дати гарантований результат, що неминуче призводить до скорочення загального обсягу інвестицій.

Водночас у 2011 році спостерігається позитивна динаміка майже за всіма показниками. Так, на тлі поліпшення економічних умов показники міжнародного виробництва, включаючи транснаціональні злиття та поглинання, зайнятість і активи ТНК, зросли. Згідно з оцінками ЮНКТАД обсяги продажів і доданої вартості зарубіжних філій у всьому світі досягли відповідно \$27 трлн. і \$7 трлн. Крім того, їхній експорт перевищив \$7 трлн. і становив одну третину від глобального експорту.

Звертаючись до світової практики в сфері інвестиційної політики, слід акцентувати увагу на таких тенденціях. Більше двох третин заходів інвестиційної політики в 2011 році стосувалися лібералізації і заохочення (ПІІ). Ці заходи включали в себе раціоналізацію процедур допуску та відкриття нових або розширення існуючих спеціальних економічних зон.

З іншого боку, майже одна третина всіх нових заходів, прийнятих в 2011 році, відносилася до регулювання та обмежен-

ня інвестицій, що підтверджує тенденцію до розширення їх використання, що намітилася з 2003 року. Прийняті останнім часом обмежувальні заходи торкнулися головним чином декількох галузей, а зокрема галузей, заснованих на використанні природних ресурсів, і фінансових послуг. Накопичення обмежувальних заходів за останні роки і збереження тенденції до їх нарощування, а також жорсткості процедур допуску ПІІ підвищили ризик інвестиційного протекціонізму.

Хоча багато країн продовжують застосовувати надзвичайні заходи або тримати значні авуари після санаційно-рятувальних операцій, почалися згорання схем підтримки та ліквідація зобов'язань, які приймалися в рамках надзвичайних заходів. Цей процес протікає відносно повільно.

Дослідивши загальносвітові тенденції інвестиційної діяльності ТНК, перейдемо до оцінки основних показників діяльності іноземних ТНК в Україні. Про аспекти взаємодії України з ТНК можна судити з динаміки прямих іноземних інвестицій, які є основною формою зарубіжної експансії.

Обсяг внесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 1 жовтня 2012 року становив \$52 673,8 млн., що на 6,7% більше обсягів інвестицій на початок 2011 року [5].

Інвестиції надійшли зі 128 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більше 87% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 28,6% від загального суми інвестицій, Німеччина – 14,1%, Нідерланди – 9,6%, Російська Федерація – 7,0%, Австрія – 6,3%, Франція – 4,5%, Велика Британія – 3,4%, Віргінські Острови (Брит.) – 3,4%, Швеція – 2,1% та США – 2,0%, що в сумі становить \$44 263 млн. інвестицій (табл. 2).

Структура і динаміка українських ПІІ свідчить про орієнтацію більшості іноземних інвесторів на отримання швидкого прибутку. Україна як промислова держава транснаціональним корпораціям нецікава. При цьому для ТНК із країн Євро-

Таблиця 1. Основні параметри міжнародного інвестування та діяльності ТНК [1, с. 24]

Показник	(дані у \$ млрд.)						Середньорічне зростання, %					
	1990	2005–2007 (в середньому)	2008	2009	2010	2011	1991–1995	1996–2000	2001–2005	2009	2010	2011
Приток ПІІ	207	1472	1744	1185	1244	1524	22,5	40,1	5,3	-32,1	4,9	22,5
Відтік ПІІ	241	1487	1911	1171	1323	1694	16,9	36,3	9,1	-38,7	13,1	28,0
Сукупний приток ПІІ	2081	14407	15295	17950	19141	20438	9,4	18,8	13,4	17,4	6,6	6,8
Сукупний відтік ПІІ	2094	15705	15988	19197	20408	21168	11,9	18,3	14,7	-16,1	17,1	3,7
Транскордонні злиття і поглинання, кількість операцій	99	703	707	250	339	526	49,1	64,0	0,6	-64,7	35,7	55,2
Продажі зарубіжних підрозділів	5105	21293	33300	30213	32960	27877	8,2	7,1	14,9	-9,3	9,1	-15,4
Валове виробництво зарубіжних підрозділів	1019	3570	6216	6129	6636	7183	3,6	7,9	10,9	-1,4	8,3	8,2
Сукупні активи зарубіжних підрозділів	4602	43324	64423	53601	56998	82131	13,1	19,6	15,5	-16,8	6,3	44,1
Експорт зарубіжних підрозділів	1498	5003	6599	5262	6239	7358	8,6	3,6	14,7	-20,3	18,6	17,9
Кількість зайнятих у зарубіжних підрозділах, тис. осіб	21470	55001	64484	66688	68218	69065	2,9	11,8	4,1	3,4	2,3	1,2

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Україну [5]

Країна	Обсяги прямих іноземних інвестицій на 01.10.2012, \$ млн.	У % до підсумку
Всього	52673,8	100
у тому числі		
Кіпр	15075,5	28,6
Німеччина	7432,7	14,1
Нідерланди	5040,8	9,6
Російська Федерація	3706,1	7,0
Австрія	3300,7	6,3
Франція	2396,0	4,5
Велика Британія	1805,7	3,4
Віргінські Острови	1796,8	3,4
Швеція	1578,6	3,0
Швейцарія	1085,1	2,1
США	1045,0	2,0
Італія	975,7	1,9
Польща	878,7	1,7
Інші країни	6556,4	12,4

пейського Союзу та США найбільш привабливими є українська харчова промисловість, підприємства торгівлі, фінансовий сектор, фармацевтика. Саме в цих галузях обіг капіталу є швидким, а комерційні ризики – мінімальні. Привабливим для ТНК із промислово розвинутих країн є також інвестування в інфраструктуру бізнес-послуг для обслуговування, насамперед підприємств з іноземними інвестиціями.

Збільшення привабливості України для іноземних інвесторів залежить від темпів ринкової трансформації економіки, макроекономічної стабілізації, характеру структурних перетворень. Наявність розвинутого внутрішнього ринку капіталу є важливою передумовою створення конкурентоспроможного інвестиційного клімату країни. Нерозвинутість фондового ринку, фінансової інфраструктури значно ускладнює процес залучення іноземних інвестицій.

Звичне оточення іноземного інвестора охоплює ефективні зв'язки з банками, фінансовими, аудиторськими, консалтинговими та юридичними компаніями. Наявність таких бізнес-структур та якість їхніх послуг можуть суттєво впливати на мотиви приходу ТНК у країну.

Нині від ефективності інвестиційної політики залежать оновлення виробництва, модернізація та нарощування основних фондів підприємств народного господарства, успіх структурної перебудови економіки, розв'язання соціальних і екологічних проблем. Слід зазначити, що в нинішніх умовах надходження іноземних інвестицій в економіку є чинником зростання ВВП, важливим джерелом створення робочих місць, врешті, сприяє успішній інтеграції України до європейського та світового господарства.

Висновки

Розвиток міжнародних економічних відносин у сучасних умовах неможливий без функціонування транснаціональних корпорацій, які забезпечують основні обсяги світового виробництва та міжнародної торгівлі. Діяльність ТНК на світо-

вих ринках товарів і послуг на сьогодні нерозривно пов'язана зі здійсненням інвестицій.

Проведений аналіз світових тенденцій в інвестиційній сфері свідчить, що глобальні прямі іноземні інвестиції (ПІІ) поки не повернулися до своїх докризових рівнів, хоча в одних регіонах поживлення є більш рельєфно вираженим, ніж в інших. Причина цього полягає не в обмеженості фінансування, а в потенційних ризиках і невизначеності в системі регулювання світової економіки.

На тлі загальносвітових тенденцій для української економіки продовжується етап екстенсивної експансії зарубіжних ТНК, а для системи ефективного спільного бізнесу формуються лише основи і найбільш загальні передумови. Активність закордонних ТНК, обмежена сферами діяльності, які хоча і мають важливе значення для вирішення внутрішніх проблем, але практично не зачіпляють корінних структур національної економіки, що має вирішальне значення в економічній трансформації.

Список використаних джерел

1. World Investment Report 2012 // Матеріали сайту UNCTAD. <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2012-Full-en.pdf>
2. Special Report. The World's Leading Companies. Edited by Scott DeCarlo, 21.04.2010 // Матеріали сайту Forbes. http://www.forbes.com/2010/04/21/global-2000-leading-world-business-global-2000-10_land.html
3. Special Report. The World's Biggest Companies. Edited by Scott DeCarlo, 20.04.2011 // Матеріали сайту Forbes. <http://www.forbes.com/2011/04/20/biggest-world-business-global-2000-11-intro.html>
4. The World's Biggest Public Companies. // Матеріали сайту Forbes. <http://www.forbes.com/global2000/list/>
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: www.ukrstat.gov.ua